
NOTA AAN BESTUURDERS VAN VERENIGINGEN EN STICHTINGEN OVER DE CONTINUÏTEITSASPECTEN: WETTELIJKE VERPLICHTINGEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN

---

1. CONTEXT

Deze nota volgt op enkele recente wetswijzigingen die een aanzienlijke impact hebben op de verplichtingen en verantwoordelijkheid van bestuurders van verenigingen (vzw's of ivzw's) en stichtingen.

Die wijzigingen kunnen als volgt worden samengevat:

- 1) de wet van 7 december 2016 tot organisatie van het beroep van en het publiek toezicht op de bedrijfsrevisoren wijzigde de inhoud van het verslag van de commissaris en voegde er het volgende aan toe: "een verklaring betreffende materiële onzekerheden die verband houden met gebeurtenissen of omstandigheden die mogelijk aanzienlijke twijfel doen rijzen over het vermogen van de vennootschap om haar bedrijfsactiviteiten voort te zetten." Die wijziging is zowel van toepassing op vennootschappen als op verenigingen en stichtingen;
- 2) de wijziging van het Wetboek van economisch recht (WER): sinds 1 mei 2018 is boek XX over insolventie van ondernemingen van toepassing op alle rechtspersonen, inclusief verenigingen en stichtingen;
- 3) de wet van 23 maart 2019 tot invoering van het Wetboek van vennootschappen en verenigingen en houdende diverse bepalingen ('WVV') die de wetgeving die van toepassing is op verenigingen en stichtingen nogal ingrijpend hervormt.

De wijzigingen hebben de volgende gevolgen:

- verenigingen en stichtingen worden voortaan als ondernemingen beschouwd. Ze kunnen failliet worden verklaard en ook een verzoek tot gerechtelijke reorganisatie indienen;
- de alarmprocedure (in toepassing van het WER, niet van het WVV), die tot nu toe van toepassing was op grote verenigingen en verenigingen die vrijwillig een commissaris hebben benoemd sinds de wet van 25 april 2014, moet ook worden ingeleid naar aanleiding van gelijk welke revisorale opdracht die wordt uitgevoerd voor een vereniging of stichting (artikel XX.23 § 3 van het WER);
- wanneer het bestuursorgaan van verenigingen en stichtingen gewichtige en overeenstemmende feiten vaststelt die de continuïteit van de vereniging of stichting in het gedrang kunnen brengen, moet het voortaan beraadslagen over de maatregelen die moeten worden genomen om de continuïteit voor een minimumduur van twaalf maanden te vrijwaren (artikel 2:52 WVV) of de ontbinding van de vereniging/stichting in het vooruitzicht stellen;
- grote verenigingen en stichtingen moeten jaarlijks een jaarverslag opstellen waarin de bestuurders onder meer de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit moeten verantwoorden wanneer de vereniging of stichting een overgedragen verlies vertoont of wanneer de resultatenrekening gedurende twee opeenvolgende boekjaren een verlies vertoont (artikel 3:48, § 2, 6° en 3:52 van het WVV).

In het kader van deze nota zetten we enkele specifieke kenmerken uiteen van de alarmprocedure en van de continuïteitsaspecten in het kader van de verenigingssector.

---

2. VASTSTELLING VAN GEWICHTIGE EN OVEREENSTEMMENDE FEITEN

Commissarissen en bedrijfsrevisoren met een revisorale opdracht bij een (i)vzw of een stichting die “in de uitoefening van hun opdracht gewichtige en overeenstemmende feiten vaststellen die de continuïteit van de onderneming in het gedrang kunnen brengen, moeten het bestuursorgaan hiervan schriftelijk en op een omstandige wijze op de hoogte brengen.”

De indicatoren van ‘gewichtige en overeenstemmende feiten’ die in aanmerking moeten worden genomen zijn, net als voor vennootschappen, feiten die alleen of in samenloop redelijkerwijs doen vermoeden dat ze een verstoring van het financieel evenwicht zullen veroorzaken die kan leiden tot een stopzetting van de activiteit, ongeacht of die voortvloeit uit een staking van betaling en/of een geschokte solvabiliteit.

De risico-indicatoren van discontinuïteit kunnen algemeen in drie categorieën van verschillende aard worden ingedeeld: indicatoren van financiële aard, van operationele aard en andere indicatoren.

De professionele controlenormen (ISA 570) leveren een niet-limitatieve lijst van voorbeelden van gebeurtenissen, situaties of omstandigheden waarschijnlijk indicatoren van een potentieel probleem van onzekerheid.

Heel vaak is het de combinatie van verschillende indicatoren die de basis zullen vormen voor onzekerheid in termen van bedrijfscontinuïteit en niet van een indicator die op zichzelf wordt genomen. Hier zijn een paar:

- negatief eigenvermogen;
- negatief bedrijfskapitaal;
- leningen met een vaste looptijd die aflopen zonder dat er een realistisch vooruitzicht is op verlenging of aflossing, of een overmatig gebruik van kortetermijnkrediet voor de financiering van activa op lange termijn;
- aanwijzingen voor het intrekken van financiële steun door kredietverstrekkers of schuldeisers;
- negatieve bruto-zelffinancieringsmarge die blijkt uit de vorige of de verwachte jaarrekening;
- ongunstige financiële sleutelratio's;
- aanzienlijke bedrijfsverliezen of aanzienlijke daling van de waarde van de activa in gebruik;
- vertraging bij de uitkering of stopzetting van het dividenduitkeringsbeleid;
- onvermogen om de schuldeisers te betalen op de vervaldag;
- onvermogen om de voorwaarden van de leningsovereenkomsten na te leven;
- onvermogen om financiering te verkrijgen voor de ontwikkeling van nieuwe producten of andere vitale investeringen;
- vertrek van leidinggevende hogere kaderleden zonder vervanging;
- verlies van een belangrijke markt, franchise, licentie of belangrijke leverancier;
- sociale onrust of tekorten aan onontbeerlijke grondstoffen;
- lopende rechtsprocedures tegen de onderneming of voor schending van reglementen die, indien succesvol, financiële gevolgen kunnen hebben waaraan de entiteit waarschijnlijk niet kan voldoen; en
- wijzigingen in de wetgeving of het overheidsbeleid die een ongunstig effect kunnen hebben op de entiteit.

2.1 INDICATOREN VAN FINANCIËLE AARD DIE SPECIFIEK ZIJN VOOR DE VERENIGINGSSECTOR

Naast bovenstaande indicatoren bespreken we enkele indicatoren die specifiek zijn voor de verenigingssector.

A. BEGROTING

Artikel 3:47 WVV (en artikel 3:51 voor stichtingen) luidt als volgt: “De jaarrekening van de vzw of de ivzw, alsook de begroting van het boekjaar dat volgt op het boekjaar waarop deze jaarrekening betrekking heeft, moeten binnen zes maanden na de afsluitingsdatum van het boekjaar ter goedkeuring worden voorgelegd aan de algemene vergadering.”

Daarnaast bepaalt artikel 9:19 voor vzw's naar aanleiding van de gewone algemene vergadering: “Het bestuursorgaan licht de financiële toestand en de uitvoering van de begroting toe.”

Voor ivzw's (artikel 10:8 WVV) en stichtingen (artikel 11:12) is een toelichting over de uitvoering van de begroting momenteel echter niet vereist.

In zijn beoordeling van het voortbestaan van de (i)vzw of van de stichting moet de bedrijfsrevisor zeker de opgestelde begroting analyseren.

Het begrip ‘begroting’ wordt niet door de wet omschreven: in het advies 2019/12 van de Commissie voor boekhoudkundige normen van 16 oktober 2019 is de CBN van mening dat het “nuttig kan zijn dat de begroting in dezelfde vorm opgemaakt wordt als de jaarrekening van de vzw”.

Afgezien van de wettelijke verplichting lijkt het ons dat deze begroting door het bestuursorgaan zou moeten opgesteld worden vóór het begin van het boekjaar waarop ze betrekking heeft: wachten tot de gewone algemene vergadering, die wettelijk gezien binnen zes maanden na de afsluiting moet worden gehouden, zou erop neerkomen dat een begroting wordt goedgekeurd wanneer het begrotingsjaar al ver gevorderd is. Dan zou de begroting haar rol bij het opsporen van mogelijke continuïteitsproblemen niet ten volle vervullen.

Bovendien zou het onvoldoende kunnen zijn om alleen een operationele begroting op te stellen. Het is belangrijk dat de vereniging eventuele cashflowproblemen van het boekjaar kan opsporen. Het opstellen van beide soorten begrotingen lijkt ons dan ook sterk aanbevolen om te voldoen aan de doelstellingen van de wet.

B. SUBSIDIES

De toekenning van subsidies, schenkingen en legaten is ongetwijfeld een van de belangrijkste risicofactoren voor discontinuïteit in de verenigingssector. Het probleem dreigt bovendien nijpender te worden in tijden van economische crisis en van budgettaire beperkingen waartoe bijvoorbeeld in de culturele sector werd besloten.

Het bestuursorgaan van ondernemingen moet bijzonder oplettend zijn wanneer de subsidieverlenende overheid een beoordelingsbevoegdheid heeft om de subsidie al dan niet toe te kennen of een erkenning al dan niet te hernieuwen. Beslissingen op dit gebied worden immers vaak zeer laat genomen en vaak wanneer het boekjaar al ver is gevorderd of zelfs afgesloten is, waardoor de subsidieontvanger niet tijdig proactief kan handelen.

Aangezien de meeste subsidies aan verenigingen echter niet automatisch worden toegekend, kan de subsidieverlenende autoriteit zich gemakkelijk verschuilen achter erkenningscriteria, die meestal een subjectief beoordelingselement bevatten.

Een negatieve beslissing over de toekenning van subsidies is daarom over het algemeen niet gemakkelijk aan te vechten en de toe te passen middelen moeten worden geanalyseerd vanuit het oogpunt van de kosten ervan, zonder garantie op succes

C. BESTEMDE FONDSSEN

Bestemde fondsen worden gevormd vanuit het positief te bestemmen resultaat dat een vereniging of stichting behaalt en waaraan zij bij beslissing van het bestuursorgaan een specifieke bestemming wenst te geven. Ze maken deel uit van de maatschappelijke middelen (het equivalent van de eigen middelen van een vennootschap).

Net als reserves voor handelsvennootschappen kunnen verenigingen en stichtingen dus een deel van hun positief resultaat 'reserveren' om het hoofd te bieden aan onvoorziene omstandigheden, risico's of projecten in algemene zin, wat niet mag worden verward met voorzieningen.

Bij besluit van het bestuursorgaan kan een onttrekking worden gedaan aan de bestemde fondsen om de verliezen aan te zuiveren.

Hoewel het niet verplicht is om bestemde fondsen te vormen, worden ze aandachtig onderzocht vanuit het oogpunt van de duurzaamheid van de entiteit en van de naleving van de waarderingsregels van de vereniging of stichting.

Bij die bestemde fondsen vinden we vaak een bestemd fonds voor het sociaal passief. Bij de afsluiting van het boekjaar moet het bestuursorgaan beoordelen in hoeverre dat bestemd fonds een werkelijke schuld kan worden voor de vereniging/stichting als de voortzetting van de activiteiten niet meer kan worden gegarandeerd.

Het bestuursorgaan van de vereniging/stichting moet er ook op letten dat de bestemde fondsen kunnen voortkomen uit verbintenissen die bij schenkers werden aangegaan, in de vorm van investeringen of toewijzing van vermogensbestanddelen aan specifieke activiteiten, die zelfs deficitair kunnen zijn. Dat kan ook financiële gevolgen hebben op korte en middellange termijn en bijgevolg een aanzienlijke invloed hebben op de voortzetting van de activiteiten van de vereniging/stichting.

D. NEGATIEVE MAATSCHAPPELIJKE MIDDELEN

Bij negatieve maatschappelijke middelen, en hoewel er geen gelijkwaardige bepaling bestaat aan die voor vennootschappen wanneer de verliezen het maatschappelijk kapitaal overschrijden (bv. artikel 5:153 voor een bv), lijdt het geen twijfel dat de bedrijfsrevisor de alarmprocedure van artikel 3:69 WVV moet overwegen.

De maatschappelijke middelen kunnen in verschillende situaties negatief zijn, met name:

- bij de oprichting van een vereniging: aangezien ze zonder inbreng kan worden opgericht, zou ze vanaf haar oprichting schulden en voorzieningen kunnen omvatten die hoger zijn dan haar activa;
- na een splitsing of overdracht van een bedrijfstak: de inbrengende of begunstigde vereniging kan een passief hebben dat hoger is dan het actief; en
- na een opeenstapeling van verliezen die de maatschappelijke middelen te boven gaan.

Het is mogelijk dat verenigingen in zo'n situatie echte liquiditeitsproblemen ondervinden. In dit geval moeten ze op zoek gaan naar nieuwe subsidies (wat moeilijk kan zijn, aangezien subsidies in principe bedoeld zijn om activiteiten en niet om tekorten te dekken) of privéfinanciering zoeken door bijvoorbeeld verschillende steunfeesten te organiseren of donateurs te zoeken. Ook het verminderen van kosten van activiteiten en de verwezenlijking van bepaalde activa moeten logischerwijze worden overwogen.

In andere gevallen hebben de betrokken verenigingen in werkelijkheid geen zorgen over hun liquiditeit en zijn ze perfect in staat om de redenen voor het tekort te verklaren. Het spreekt voor zich dat zij er dan goed aan doen dat in de toelichting bij de jaarrekening te vermelden.

Er moet ook rekening worden gehouden met het feit dat die verenigingen ten gevolge van de goedkeuring van het nieuwe Wetboek van vennootschappen en verenigingen hun activiteiten kunnen uitbreiden tot commerciële, financiële of industriële activiteiten en dus meer dan ooit onderhevig zijn aan de financiële risico's die aan die activiteiten verbonden zijn.

2.2 INDICATOREN VAN OPERATIONELE AARD DIE SPECIFIEK ZIJN VOOR DE VERENIGINGSSECTOR

Meestal zijn verenigingen sterk afhankelijk van de inzet en toewijding van hun leden, hun beheersorgaan, de hulp van vrijwilligers, mecenasen in het geval van stichtingen, of gewoonweg van de steun van de overheid (duurzaamheid van subsidies, verlenging van erkenningen enz.). Elke ingrijpende verandering op die niveaus kan dus de continuïteit in gevaar brengen.

Politieke, economische en sociale factoren kunnen uiteraard ook een belangrijke invloed hebben op de (dis)continuïteit van de activiteiten van een vereniging of stichting en moeten daarom ook in aanmerking worden genomen bij de beoordeling van het inleiden van de alarmprocedure.

2.3 ANDERE INDICATOREN DIE SPECIFIEK ZIJN VOOR DE VERENIGINGSSECTOR

Er moet rekening worden gehouden met andere indicatoren, zoals de niet-naleving van verplichtingen die voortvloeien uit de geldende wetgeving, lopende juridische procedures of andere risico's.

Als voorbeeld halen we de niet-naleving van de wetgeving inzake overheidsopdrachten aan: aangezien verenigingen die voor meer dan vijftig procent door de overheid worden gefinancierd of gecontroleerd, verplicht zijn de wetgeving inzake overheidsopdrachten na te leven, kan de niet-naleving daarvan ertoe leiden dat de uitgave niet in aanmerking komt. Dat kan gevolgen hebben voor de ontvangen of te ontvangen subsidies, nog afgezien van de sancties die op strafrechtelijk niveau kunnen worden opgelegd.

---

3. JAARVERSLAG

Voor grote (i)vzw's en stichtingen moet het jaarverslag voortaan de verantwoording geven voor de niet-toepassing van de waarderingsregels in geval van risico's op discontinuïteit van hun activiteiten (zoals het aanleggen van voorzieningen om de kosten te dekken die verband houden met de stopzetting van de activiteiten, het boeken van afschrijvingen of waardeverminderingen om bijvoorbeeld de boekwaarde van de activa aan te passen aan de vermoedelijke realisatiewaarde enz.)

Die verplichting is wettelijk beperkt tot de situatie waarin de vereniging een overgedragen verlies vertoont of wanneer de resultatenrekening gedurende twee opeenvolgende boekjaren een verlies vertoont. Maar zoals artikel 3:6, § 2 van het koninklijk besluit van 29 april 2019 tot uitvoering van het Wetboek van vennootschappen en verenigingen ('KB WVV') bepaalt, moet het bestuursorgaan ook de waarderingsregels wijzigen wanneer er niet meer kan van worden uitgegaan dat de (i)vzw of stichting haar bedrijf zal voortzetten.

In dat verband kan worden verwezen naar het advies van de CBN 2018/18 'Going concern - Waarderingsregels bij de stopzetting of gedeeltelijke stopzetting van het bedrijf van een onderneming' van 11 juli 2018.

---

4. ROL VAN DE COMMISSARIS/BEDRIJFSREVISOR

Van de bedrijfsrevisor wordt duidelijk verwacht dat hij waakzaam is ten aanzien van alle informatie die hij kan verzamelen in het kader van zijn opdracht voor de verenigingen waarvoor hij als commissaris optreedt of in het kader van een andere wettelijke of conventionele opdracht. Het doel is om de bestuurders bewust te maken van de kasstroom- en prestatieproblemen waarmee de vereniging te maken kan krijgen, en dit voldoende tijdig, zodat passende maatregelen kunnen worden genomen voordat die problemen zo ernstig worden dat de voortzetting van de activiteiten van de vereniging niet langer kan worden gegarandeerd.

Het onderzoeken van de verschillende hierboven vermelde indicatoren kan de commissaris/bedrijfsrevisor er ook toe aanzetten om actie te ondernemen.

De bedrijfsrevisor kan door middel van een constructieve dialoog de door het bestuursorgaan voorgestelde maatregelen beoordelen en nagaan of ze relevant en voldoende zijn om de vastgestelde problemen te verhelpen.

Bij gebrek aan een gepaste reactie van het bestuursorgaan kan de bedrijfsrevisor ook de voorzitter van de ondernemingsrechtbank op de hoogte brengen. Vanaf dat moment kan het bestuursorgaan verplicht worden om te handelen of om zijn standpunt of zijn gebrek aan reactievermogen te rechtvaardigen.

---

5. BESLUIT

Zoals we kunnen vaststellen is het probleem van de continuïteit van ondernemingen een belangrijke bezorgdheid van de Belgische wetgever, niet alleen ten aanzien van bedrijven, maar ook van verenigingen en stichtingen.

De praktijk leert ons dat de reactietijd van de bestuurders veel te lang is, zodat dat de procedures voor het herstel van de vereniging/stichting vaak ondoeltreffend of onmogelijk uit te voeren zijn, door gebrek aan nog beschikbare tijd of cashflow.

De waakzaamheid van de bedrijfsrevisoren alleen is echter niet voldoende om verenigingen/stichtingen in moeilijkheden op te sporen en de kansen op succes van de herstelmaatregelen te vergroten.

Meer dan ooit moeten bestuurders alle beschikbare managementinstrumenten gebruiken om de financiële gezondheid van hun vereniging/stichting te monitoren, zoals een up-to-date boekhouding, dashboards of cashflowprognoses.

Ze moeten zich ook omringen met alle resources die ze kunnen inzetten om afstand te nemen van het dagelijks beheer en alert te blijven voor de bedreigingen en kansen voor hun vereniging/stichting.

En de bedrijfsrevisor is zeker een van die inzetbare resources ...